

УДК 330

ДОВБЕНКО В.І.

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ЕКОСИСТЕМ

У статті розглянуто питання, що стосуються регулювання діяльності інноваційних екосистем, які забезпечують кращі умови взаємодії учасників інноваційного процесу. Метою статті є визначення оптимальних форм правового регулювання діяльності інноваційних екосистем та створення механізму оновлення умов їх функціонування відповідно до змін у середовищі сприйняття інновацій. Проведено критичний аналіз різних позицій щодо правового статусу інноваційної екосистеми, її впливу на економіку та соціальну сферу. Наведено рекомендації з активізації інноваційної діяльності з допомогою налагодження взаємовідносин учасників інноваційного процесу на паритетних засадах та за ступенем реалізації стратегічних цілей. В основу успішної діяльності інноваційних екосистем має бути покладено динамічний розвиток за рахунок ефекту синергії знань і зусиль учасників при дотриманні балансу інтересів сторін.

Ключові слова: інноваційна екосистема, ефект синергії, взаємодія учасників, саморегульована організація, інноваційна інфраструктура, інноваційні кластери.

В статье рассмотрены вопросы, касающиеся регулирования деятельности инновационных экосистем, обеспечивающих лучшие условия взаимодействия участников инновационного процесса. Цель статьи – определение оптимальных форм правового регулирования деятельности инновационных экосистем и создание механизма обновления условий их функционирования в соответствии с изменениями в среде восприятия инноваций. Проведен критический анализ разных позиций относительно правового статуса инновационной экосистемы, ее влияния на экономику и социальную сферу. Приведены рекомендации по активизации инновационной деятельности за счет налаживания взаимоотношений участников инновационного процесса на паритетных началах и степени реализации стратегических целей. В основу успешной деятельности инновационных экосистем должно ложиться динамическое развитие за счет эффекта синергии знаний и усилий участников при соблюдении баланса интересов сторон.

Ключевые слова: инновационная экосистема, эффект синергии, взаимодействие участников, саморегулирующаяся организация, инновационная инфраструктура, инновационные кластеры.

The article considers issues related to the regulation of innovation ecosystems, which provide better conditions for interaction between participants in the innovation process. Networking in the innovation ecosystem provides opportunities for the exchange of creative ideas, technologies for promoting innovative solutions, and the application of the model of "open innovation", which provides a synergy effect from the joint efforts of government, science and business. Among different types of innovation systems, the innovation ecosystem is distinguished by its versatility and integration. The aim of the article is to determine the optimal forms of legal regulation of innovation ecosystems and create a mechanism for updating the conditions of their functioning in accordance with changes in the environment of innovation. A critical analysis of different positions the legal status of the innovation ecosystem, its impact on the economy and social sphere. In modern innovation ecosystems there is a collective use of free resources (material, financial, intellectual) to increase the efficiency of their operation, reduce production and transaction costs. The innovation ecosystem has its own market mechanisms of self-development, it is regulated by the "bottom" method, which allows it to better adapt to changing environmental conditions. Recommendations for intensifying innovation activities by establishing relationships between

participants in the innovation process on a parity basis and the degree of implementation of strategic goals. The successful operation of innovation ecosystems should be based on dynamic development due to the synergy of knowledge and efforts of participants while maintaining a balance of interests of the parties. Ecosystems are not constrained by spatial boundaries and can operate virtually, which expands the boundaries of their activities. It is important to promote the development of innovative ecosystems that are able in a relatively short time to ensure the transition of the economy to an innovative model of development.

Key words: innovation ecosystem, synergy effect, interaction of participants, self-regulatory organization, innovation infrastructure, innovation clusters

Постановка проблеми. Учасники інноваційного процесу мають активно взаємодіяти з метою генерування, поширення і практичного застосування наукових ідей для їх втілення у реальні дослідницькі розробки з подальшою комерціалізацією отриманих результатів. На практиці внаслідок недостатньо розвинутої інноваційної інфраструктури не вдається реалізувати велику кількість перспективних наукових розробок. Тому все більш актуальним стає питання формування інноваційних екосистем, де значно покращуються умови взаємодії учасників інноваційного процесу і їх своєчасний доступ до знань, ресурсів, інфраструктури. Мережева взаємодія в інноваційній екосистемі дає можливості для обміну творчими ідеями, технологіями просування інноваційних рішень, застосування моделі «відкритих інновацій», що забезпечує ефект синергії від спільних зусиль держави, науки та бізнесу. Розвиток суспільних та економічних відносин вимагає вжиття заходів для приведення у відповідність засобів захисту наукових результатів у вигляді патентів та ліцензій від незаконних посягань, обмеження свавільних дій чиновників, припинення недобросовісної конкуренції з боку окремих представників бізнесу законними способами та методами, а в ідеальному варіанті – запобігання подібним негативним явищам внаслідок удосконалення правового регулювання економічних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми взаємодії учасників інноваційного процесу досліджували В.Геєц, Г. Іцкович, О.Марченко, І.Підоричева, С.Соколенко, В.Соловійов, Л.Федулова, Г.Чесбро та ряд інших, що розглядали різні аспекти інноваційної діяльності та форми

взаємодії її учасників. Сучасні дослідження інноваційних моделей розвитку національних економік переконливо доводять важливість перебудови взаємовідносин між державою, освітніми, науково-дослідними установами та бізнесом у сфері генерування та комерціалізації інновацій згідно із концепцією «потрійної спіралі» Г. Іцковича, що у кінцевому підсумку веде до формування інноваційних екосистем, які сприяють налагодженню продуктивних взаємозв'язків учасників, оновленню їх знанневого потенціалу та орієнтації на досягнення взаємно узгоджених цілей розвитку. У публікаціях на дану тематику ще немає єдності думок щодо підходів до регулювання діяльності інноваційних структур і можливостей встановлення рівноправних відносин між органами влади та учасниками інноваційних екосистем.

Формулювання цілей статті. Головною метою роботи є визначення оптимальних форм правового регулювання діяльності інноваційних екосистем з метою формування таких умов для їх функціонування, які б урахували інтереси як учасників екосистеми, так і конкретного регіону та держави загалом. Для цього важливо створити механізм, який в автономному режимі оновлює умови функціонування інноваційної екосистеми відповідно до змін у середовищі сприйняття інновацій, забезпечуючи оптимальне поєднання інтересів сторін з метою досягнення поставлених цілей розвитку країни та конкретного регіону.

Виклад основного матеріалу. Правове регулювання – це упорядкування суспільних відносин здійснюване державою за допомогою права і сукупності правових

© Довбенко В.І., 2021

засобів, їх юридичне закріплення, охорона і подальший розвиток. Правове регулювання є різновидом соціального регулювання; має нормативний та цілеспрямований характер і пов'язане з тим чи іншим видом відносин.

Цінність правового регулювання у сфері економіки характеризується позитивним впливом на умови діяльності суб'єктів господарювання, упорядкуванням їх відносин, зокрема, з державними інституціями. Проте ці позитивні наслідки регулювання можуть бути отримані лише за умов довіри сторін, дотримання ними взятих на себе зобов'язань і своєчасного вирішення усіх питань, пов'язаних із змінами середовища функціонування.

Вітчизняне законодавство у сфері інновацій має надто вузьке коло впливу на реальні економічні відносини. Ряд пілг, впроваджених задля стимулювання інноваційної діяльності було скасовано, державні гарантії мають декларативний характер, у той час як національна інноваційна система (НІС) потребує комплексного застосування усіх можливих засобів стимулювання [1, с.25].

Вирішення завдань переходу на інноваційний шлях розвитку вимагає розроблення методичного інструментарію та здійснення системних аналітичних досліджень і прогнозів, особливо в частині ідентифікації параметрів НІС. Важливо удосконалити законодавче забезпечення інноваційної політики в Україні, привернути увагу влади до її активної реалізації. Законодавчі акти щодо підтримки інновацій у багатьох випадках мають більш низький пріоритет порівняно з деякими іншими нормативними актами держави. Це призводить до блокування інноваційних ініціатив. Такий несприятливий розвиток подій створює невиправданий розрив між наукою, освітою та економікою [2, с.7-9].

Парадигма інноваційної екосистеми постала на стику багатьох суміжних наук (фізики, біології, філософії, економіки, екології) і реалізувалася американським вченим Чарльзом Весснером у 2005р. як практичний інструмент, що приводить до синергетичного ефекту від комерціалізації інновацій. Інноваційна екосистема, як категорія, не має однозначного трактування,

як, зрештою, і категорія «інновація», що засвідчує про її багатогранність.

Серед різних видів інноваційних систем інноваційна екосистема виокремлюється своєю універсальністю та інтегрованістю і базується на мережевому принципі побудови. У ній проявляються синергія держави, підприємницького та дослідницького середовища з використанням організаційних, нормативних, методичних і фінансових ресурсів. Вона включає механізм передачі знань з метою отримання інноваційних продуктів.

Суб'єктами інноваційної екосистеми є всі учасники, що беруть участь у процесі створення інновацій (студенти, університети, підприємці, інвестори, підприємства, наукові центри, фонди, кластерні структури).

Екосистема інновацій базується на п'яти ключових складниках, таких як [3, с. 351-352]:

1) наука, інженерно-технічні співтовариства, вищі навчальні заклади, які відіграють роль основних постачальників інноваційних ідей для комерціалізації;

2) індустрія венчурних інвестицій, яка забезпечує залучення в екосистему фінансових ресурсів і бізнес-компетенцій, необхідних для становлення інноваційних компаній і перетворення їх у повноцінні бізнес-структури;

3) інфраструктура у вигляді технопарків, наукових та індустріальних парків, бізнес-інкубаторів, сервісних структур;

4) стійкий попит на високотехнологічну продукцію, технології і стартапи;

5) законодавче правове поле, яке сприяє інноваційній діяльності.

Інноваційна діяльність має свою специфіку, яка пов'язана із підвищеним рівнем ризику внаслідок непередбачуваності можливого ходу подій у майбутньому, що може бути пов'язане з дією ряду негативних чинників (несвоєчасне постачання обладнання, запасних частин, зміни в попиті, дії конкурентів, поява кращих зразків тощо). Тому з боку владних державних структур має бути розуміння, що даний вид діяльності потребує особливої уваги і підтримки, а отже і додаткових резервних потужностей, запасів та вільних фінансових ресурсів. З іншого боку, слід при потребі передбачати

можливість додаткової своєчасної допомоги для забезпечення своєчасного виходу учасників інноваційної екосистеми на ринок з перспективним конкурентоспроможним продуктом.

М.Рябоконт зазначає, що екосистема не має розглядатися як щось незмінне, особливо коли вимоги до умов постійно підвищуються, а слід передбачати шанси для розвитку екосистеми [4]. Н.Любомудрова говорить про сучасну інтерактивну модель інноваційного процесу в інноваційній екосистемі на принципах мережевої організації діяльності, внаслідок активізації співпраці інноваційних підприємств із іншими суб'єктами, що спричиняє ефект синергії при трансформації знань та зусиль учасників мережі в інноваційні продукти [5].

На сьогодні у владних структурах та серед законодавців точаться дискусії стосовно прийняття Законопроекту «Про саморегульовані організації» та надання їм відповідних прав. Видається доцільним поширити положення даного Проекту на інноваційні екосистеми, які б мали мати необхідні ресурси для покриття можливих збитків або ж для залучення додаткових ресурсів для прискорення робіт по конкретних проектах. О.Гончаренко зазначає, що саморегульована організація має діяти насамперед у сфері економічної діяльності. Саморегулювання регулює поведінку суб'єктів права, дає можливість створювати певні правила самими суб'єктами правозастосування, а отже з його допомогою відбувається врахування та збалансування інтересів суб'єктів, запобігання конфліктів чи врегулювання тих, які вже виникли [6, с.70]. На тих же позиціях стоїть і А.Німкович, який вважає, що саморегулювання зарекомендувало себе як ефективний механізм регулювання, оскільки саморегульована організація за своєю природою має більшу гнучкість адаптувати регуляторні вимоги до бізнес-середовища, що швидко змінюється, і спроможна швидше, ніж державні відомства, реагувати на зміну ринкових умов [7, с.62]. Все це дає змогу передбачати більший рівень гнучкості та допусків у діяльності інноваційних екосистем, які, до речі, за умов погіршення ситуації матимуть теж більше шансів на

самовідновлення за умов наявності певних достатніх резервів, зокрема, здійснюючі необхідні маневри та перегрупування.

І. Отенко, вивчаючи досвід господарювання ЄС відзначає усталеність законодавчої бази, що дозволяє бізнесу гідно зустрічати всі негаразди світових криз, так як за усталеними правилами набагато легше прогнозувати результати своєї діяльності. Завдяки відсутності жорсткої бюрократичної системи в регулюванні бізнесу, європейські компанії розвивають багатосекторні моделі, які захищають підприємства від банкрутства [8, с.26].

Багатосекторність, таким чином, і є важливою перевагою в діяльності інноваційних екосистем.

В сучасних інноваційних екосистемах відбувається колективне використання вільних ресурсів (матеріальних, фінансових, інтелектуальних) для підвищення ефективності їхнього функціонування, зниження виробничих і транзакційних витрат, тобто фактично здійснюється перехід до економіки спільного споживання (сучасна концепція шерингової економіки була сформована Рейчел Ботсман та Ру Роджерс у 2010 р. у роботі «Наступ епохи спільного споживання»). Як наслідок, до обігу залучаються так звані «сплячі» активи, підвищується коефіцієнт їхнього використання. Поєднання таких традиційних для українського загалу форм організації підприємницької діяльності, як саморегулювання, співпраця, зокрема у запровадженні креативних інноваційних підходів до вирішення економічних проблем на основі ІТ-технологій, призвело до поширення таких корпоративних форм економіки спільного споживання як краудфандинг, краудсорсинг, краудінвестинг, коворкінг, компанії з обміну та ін. Узагальнення вітчизняної та закордонної практики дає можливість висловити припущення про доцільність використання мережі спеціальних агенцій для забезпечення сталого підприємництва і розширення участі бізнесу у реалізації цілей сталого розвитку. Такі «хаби» – це або інноваційні лабораторії, чи бізнес-інкубатори, з технічно досконало оснащені, які локалізують різноманітні ресурси для співпраці зацікавлених сторін і

продукування та втілення в життя інноваційних ідей [9, с.205].

Слід провести певну аналогію з інноваційними екосистемами та інноваційними кластерами. І ті і інші поєднують знання, досвід та зусилля багатьох сторін, підтримують між ними достатній рівень співконкуренції, орієнтують на досягнення консенсусу у вирішенні питань взаємного розвитку. Так Світова практика реалізації концепції кластерів акцентує увагу на паритетності розподілу джерел фінансування кластеру, до чого долучається уряд, органи місцевої влади (субсидії, цінні папери), банки, іноземні інвестори тощо з метою зведення до мінімуму ризиків та стимулювання ініціативи учасників кластеру [10]. Кластер забезпечує можливість ведення конструктивного й ефективного діалогу між учасниками із споріднених сфер діяльності, їх постачальниками, інститутами і державними установами, в чому проявляється ефект його діяльності.

І.Підоричева досліджуючи особливості функціонування інноваційних екосистем звертає увагу на їх відмінність від інноваційних систем. Так, згідно з традиційним підходом, інноваційна система трактується як набір компонентів і причинно-наслідкових зв'язків, що впливають на генерацію, поширення та використання інновацій у рамках статичної моделі, а динаміка потоків знань аналізується лише всередині системи. Інноваційна ж екосистема еволюціонує в часі та по відношенню до зовнішнього середовища і схильна до безперервних змін під впливом нових мотивацій учасників і нових зовнішніх умов. Якщо інноваційні системи можуть регулюватися методом «згори», то екосистема має свої ринкові механізми саморозвитку, тобто вона регулюється методом «знизу», що дозволяє їй краще пристосовуватися до мінливих умов зовнішнього середовища та впливати на економічний розвиток. У цьому полягає одна з найважливіших переваг екосистемного підходу: розуміння того, що інновації (так само, як і конкурентоспроможність компанії, регіону чи країни) не можуть бути згенеровані шляхом розпорядження «згори»,

а шляхом поєднання державних і приватних ініціатив [11, с.69-73].

Особливості функціонування інноваційної екосистеми накладають своє відображення на підходи до правового регулювання її діяльності. Методи правового регулювання мають бути більш гнучкими і враховувати вищий рівень автономності даного утворення, яке має отримати статус саморегульованої організації.

Кожен з учасників екосистеми (стартапи і великі компанії, дослідницькі інститути й університети, інвестори і держава) надає ресурси та здійснює свій внесок у розробку інновацій. Учасники інноваційних екосистем свідомо формують стратегію і напрям розвитку екосистеми. Екосистеми насправді не скуті просторовими межами і можуть діяти віртуально, що розширює межі їх діяльності. Екстериторіальність як можлива особлива риса сучасних екосистем теж вимагає врахування при правовому регулюванні їх діяльності.

Висновки. Проведені дослідження особливостей правового регулювання діяльності інноваційних структур виявили необхідність врахування специфіки їх діяльності з метою забезпечення сприятливих умов для розробки ними конкурентоспроможних інноваційних продуктів. Сучасні інноваційні екосистеми мають значні переваги перед іншими інноваційними структурами, діяльність яких є більш жорстко регульованою, що не дає можливості більш повно розкрити власний потенціал. Тому важливо сприяти розвитку саме інноваційних екосистем, які спроможні у відносно короткі терміни забезпечити переведення економіки на інноваційну модель розвитку при належній підтримці з боку центральної влади та органів місцевого самоврядування. Подальші дослідження у даному напрямку мають деталізувати зміст законодавчих та нормативних актів, спрямованих на створення необхідних умов успішної діяльності регіональних інноваційних екосистем та порядку їх взаємодії національною інноваційною екосистемою.

Список літератури:

1. Любчик А.М. Стимулювання інновацій в державному секторі: зарубіжний досвід /А.М.Любчик. Право та інновації № 1 (29) 2020. – с.22-27
2. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред.В.М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – 336 с.
3. Коваль З.О. Оцінювання ефективності вартісно-орієнтованого управління підприємством в екосистемі інновацій // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – Серія: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – 2011. – № 714. – С. 348-357
4. Рябоконт М.В. Створення екосистеми підтримки інноваційного підприємництва на базі інжинірингових шкіл / Інвестиції: практика та досвід № 13/2019. – С. 51-61
5. Любомудрова Н.П. Екосистема в інноваційній теорії та вітчизняній практиці / Н.П. Любомудрова, І.Б. Соболю // Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми комерціалізації науково-технічних розробок: тези доповідей VII Міжнародної науково-практичної конференції, 17–19 травня 2018 року, Львів. – Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2018. – С. 89–91.
6. Гончаренко О. Організаційно-правові форми саморегулювальних організацій / Зовнішня торгівля, економіка, фінанси, право. 2019. № 1. – С.69-78.
7. Німкович А.І. Саморегулювальні організації, як елемент інфраструктури ринку цінних паперів України /Економічний простір: Збірник наукових праць. № 137, 2018. – С.68-79
8. Отенко І. П. Корпоративна культура: міжнародний та трансформаційний аспекти : монографія [Електронний ресурс] / І.П. Отенко, М.І. Чепелюк. – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. – 243 с.
9. Підприємництво в епоху глобальних трансформацій: виклики та перспективи розвитку: монографія / [Пашко П.В., Лазебник Л.Л., Кіндзерський Ю.В. та ін.] ; за ред. д.е.н., професора П. В. Пашка та д.е.н., професора Л. Л. Лазебник ; Університет державної фіскальної служби України. – Ірпінь, 2019. – 476 с.
10. Безус А.М. Кластери як інноваційна стратегія вітчизняних підприємств / А.М. Безус, Н.В. Сичова, К.В. Шафранова. Ефективна економіка. Режим доступу: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/6_2019/40.pdf
11. Підоричева І.Ю. (2020). Інноваційна екосистема в сучасних економічних дослідженнях/Економіка промисловості. 2020 № 2 (90). - С. 54-92.

Бібліографічні описи/Библиографические описания/Bibliographic descriptions

Особливості правового регулювання діяльності інноваційних екосистем / В.І. Довбенко // Електронна збірка наукових праць «E-КОНОМІКА». – Х. :НТУ «ХПИ». – 2021. - № 1(5). – С. 16-21

Особенности правового регулирования деятельности инновационных экосистем/В.И. Довбенко // Электронный сборник научных работ «E-КОНОМИКА». - Х. : НТУ «ХПИ». - 2021. - № 1(5). - С. 16-21

Features of legal regulation of innovation ecosystems / V.I. Dovbenko // Electronic collection of scientific papers "E-CONOMICS". – Kharkiv : NTU "KhPI". - 2021. - № 1(5). - P. 16-21

Відомості про авторів / Сведения об авторах / About the Authors

Довбенко Вячеслав Іванович – к.е.н., доцент, магістрант, Академія праці, соціальних відносин і туризму (м. Київ), e-mail: viadovbenko@gmail.com

Довбенко Вячеслав Иванович – к.э.н., доцент, магистрант, Академия труда, социальных отношений и туризма (г. Киев), e-mail: viadovbenko@gmail.com

Dovbenko Vyacheslav Ivanovich – Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Master's Student, Academy of Labor, Social Relations and Tourism (Kyiv), e-mail: viadovbenko@gmail.com

Посилання на статтю / Reference to the journal article:

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ЕКОСИСТЕМ [Електронний ресурс] / В.І. ДОВБЕНКО // «E-КОНОМІКА». Електронна збірка наукових праць. – 2021. – № 1 (5). – С. 16-21. – Режим доступу до журн.: <http://e-conomics.hpi.kh.ua/index.php/journal/article/view/83>